

Struktury porządku wewnętrznego polskich partii politycznych

Wprowadzenie

Polskie partie polityczne są aktywnymi uczestnikami życia politycznego, a tym samym ważnymi składnikami systemu politycznego. Z tego powodu należy opisywać ich działalność, wyjaśniać i odpowiadać na pytania dotyczące ich funkcjonowania, skuteczności działania, budowy wewnętrznej struktury¹, zasad służących ich tworzeniu, a następnie przyczyn i metod ich przekształcania². Partie są organizacjami posiadającymi własną, wewnętrzną „filozofię istnienia i działania”, reguły demokracji, zasady awansu czy charakterystyczne dla siebie sposoby rozstrzygania sporów między członkami i sprawowania kontroli partyjnej. Statutowe uregulowania, ich przejrzystość oraz funkcjonalność istotnie zwiększają skuteczność partii w walce o władzę i stanowią ważny składnik „przyciągania” obywateli do uczestniczenia w ich działalności.

Podstawowe elementy budowy struktury partyjnej, tzn. reguły prawne organizujące „życie” partii, są podstawą tworzenia świadomości politycznej i organizacyjnej jej członków. Można powiedzieć, że struktura partyjna odgrywa rolę poligonu doświadczalnego dla przyszłych kadr rządzących państwem, co w dużej mierze przekłada się na

¹ Badacze partii politycznych coraz częściej dostrzegają potrzebę analizowania struktur partii oraz ich zakorzenienia w terenie: „Partie słabo zakorzenione, pozbawione niezbędnych zasileń, w najlepszym razie są skazane na dryfowanie w polityce, a ich ewentualne sukcesy polityczne mają zazwyczaj charakter krótkotrwały i przemijający. Jest więc zrozumiałe, że w interesie każdej partii leży swoista penetracja i kolonizacja terenu – zaistnienie oraz pielęgnowanie struktur lokalnych, systematyczne podtrzymywanie mobilizacji i lojalności działaczy terenowych wobec całej partii”. E. Nalewajko, *Powiatowe partie polityczne – trudna adaptacja*, [w:] *Powiatowa elita polityczna: rekrutacja, struktura, działanie*, red. J. Wasilewski, Warszawa 2006, s. 187.

² Ocena stanu struktury wewnętrznej partii pozwala w jakiejś mierze pokazać preferowany przez partię model demokracji. Zob.: S. E. Scarrow, P. Webb, D. M. Farrell, *From Social Integration to Electoral Contestation. The Changing Distribution of Power within Political Parties*, [w:] *Parties Without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*, red. R. J. Dalton, M. P. Wattenberg, Oxford 2002, s. 130–131.

ich późniejszą działalność publiczną. Stosowanie funkcjonalnych rozwiązań, wyciąganie właściwych wniosków z nabytych doświadczeń czy unikalnie błędów zaobserwowanych w partii, dla racjonalnie działających aktorów politycznych może być niezwykle pomocne. W tym kontekście sprawnie działające, m.in.: organy kontrolne i sędownicze, stanowią ważny punkt w tworzeniu świadomości działaczy partyjnych, zwłaszcza stosowanie takich zasad, jak: dwuinstancyjność, reguły ustalania właściwości sądu, konstruowania reguł wszczynania postępowania czy trójpodziału władzy³. Ta ostatnia zasada określająca niepołączalność władz, oznacza, że każda z nich ma być wykonywana przez odrębny organ i jest podstawową zasadą każdej organizacji partyjnej. Wynika z niej, że nie można łączyć członkostwa w organie sędowniczym z członkostwem w innych ciałach wykonawczych i uchwałodawczych tego samego szczebla struktury partyjnej.

Drugim, zdecydowanie ważniejszym zadaniem analizowanych organów jest zapewnienie sprawnego funkcjonowania organizacji partyjnych. Z jednej strony chodzi o ułatwienie działania zgodnego ze statutem i prawem, ale także o doprowadzenie, np. do sprawnego rozstrzygnięcia sporów, nie tylko między poszczególnymi organami, ale przede wszystkim członkami. Wiąże się z tym szybkie i sprawne rozwiązywanie kwestii „spraw członków”, którzy naruszyli polskie prawo, reguły statutów oraz inne normy ważne dla współżycia społecznego. Struktury partyjne muszą posiadać jasne, jednoznaczne przepisy prawne, sprawne organy, które zapewnią partii skuteczność w eliminowaniu z jej szeregów „osób hańbiących dobre imię organizacji partyjnej”. Jest to szczególnie istotne w okresie postkomunistycznym, kiedy stare zasady współżycia społecznego zostały zanegowane, a nowe nie zostały jeszcze do końca ukształtowane, bowiem w stanie chaosu aksjologicznego do wielu zachowań patologicznych może dochodzić także w partiach politycznych.

W ostatnich latach, wielu polskich badaczy podejmuje badania nad wybranymi kwestiami dotyczącymi polskich partii politycznych. Najczęściej podejmowane analizy dotyczą kwestii reprezentatywności partii, zdolności do ekspresji swoich interesów, czasem stabilności i trwałości na scenie politycznej oraz przekształceń personalnych. Ponadto przedstawia się ich działalność, programy i udział w kolejnych elekcjach wyborczych⁴. Jednak poza licznymi, ogólnymi opisami wymienionych zagadnień, brakuje

³ Jednoznaczny podział organów wewnętrznych na organy o charakterze uchwałodawczym, wykonawczym i sędowniczym jest jednym ze wskaźników silnej artykulacji w partiach politycznych. M. Duverger, *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*, New York–London–Sydney 1965, s. 47.

⁴ M. Grabowska, *Partie i elektoraty*, [w:] M. Grabowska, T. Szawiel, *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa 2003, s. 164–216; *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, red. R. Markowski, Warszawa 2002; *Wybory parlamentarne 1997. System partyjny – postawy polityczne – zachowania wyborcze*, red. R. Markowski, Warszawa 1999; J. Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989–1995*, Warszawa 1997; J. Muszyński, *Procedury zarządzania w partiach politycznych*, Toruń 2004; A. Antoszewski, R. Herbut, W. Jednaka, *Partie i system partyjny w Polsce. Pierwsza faza przejścia ku demokracji*, Wrocław 1993; W. Jednaka, *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 roku*, Wrocław 1995; K. Knyżewski, *Partie i system partyjny w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, Warszawa 1998; K. Kowalczyk, J. Sielski, *Polskie partie i ugrupowania parlamentarne*, Toruń 2004; I. Słodkowska, *Programy partii i ugru-*

prac, które poruszałyby inne zagadnienia, np. przedstawiające fragmenty struktur i ich funkcjonowanie lub całość organizacji wewnętrznej wspomnianych grup celowych⁵. Istnieją wprawdzie takie opracowania, jednak dotyczą one struktur partii politycznych krajów zachodnich⁶.

Organy kontrolne, dyscyplinarne czy sędownicze, tworzone w partiach politycznych zaliczyć można do tzw. struktur porządku wewnętrznego, taki też termin będzie stosowany w niniejszych rozważaniach. W artykule poruszony zostanie problem niebędący dotychczas przedmiotem zainteresowań badaczy⁷, mianowicie kwestie dotyczące umiejscowienia w strukturze partii tych organów ich budowa oraz zakresem kompetencji⁸. Przy czym szczególna uwaga zostanie zwrócona na zasady dotyczące wnoszenia spraw przed sądy, przebiegu rozpraw oraz procedur odwołań. Przedstawione będą także kary możliwe do orzekania wobec członków, którzy naruszyli wewnętrzne przepisy statutowe, podstawowe zasady współżycia społecznego i obowiązujące polskie prawo. Podstawowym przedmiotem analizy będą zatem tylko „fragmenty” struktur partyjnych dziewięciu największych polskich partii politycznych: Samoobrony RP, PSL, PO RP, UP, PiS, SDPL, SLD, PD, LPR⁹, badane głównie na podstawie źródeł, jakimi są ich statuty.

powiań parlamentarnych 1989–1991, Warszawa 1995; I. Słodkowska, *Wybory 1991. Programy partii i ugrupowań politycznych*, Warszawa 2001; I. Słodkowska, *Wybory 2001. Partie i ich programy*, Warszawa 2002; G. Rydlewski, *Rządzenie koalicyjne w Polsce (Bilans doświadczeń lat dziewięćdziesiątych)*, Warszawa 2000; M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Gabinety koalicyjne w Polsce w latach 1989–1996*, Lublin 1998; W. Jednaka, *Gabinety koalicyjne w III RP*, Wrocław 2004; M. Chmaj, *Rządy koalicyjne w III RP*, Olsztyn 2006; *Polska scena polityczna a wybory*, red. S. Gebethner, Warszawa 1993; *Wybory parlamentarne 1991 i 1993 a polska scena polityczna*, red. S. Gebethner, Warszawa 1995; A. Materska-Sosnowska, *Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej – dostosowanie syndykatu władzy do zasad demokracji parlamentarnej*, Warszawa 2006; Ł. Tomczak, *Polskie partie socjaldemokratyczne w latach 1990–1997*, Szczecin 2003; D. Sieklucki, *Partie lewicy i centrolewicy w polskim systemie partyjnym*, Kraków 2006.

⁵ Wśród publikacji książkowych poświęconych problematyce organizacji polskich partii wymienić można wydaną prawie dziesięć lat temu publikację E. Nalewajko, *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997. Należy także wspomnieć o przygotowywanej do druku książce K. Sobolewskiej-Myślik, B. Kosowskiej-Gąstoł, P. Borowca o strukturach polskich partii politycznych.

⁶ Zob. np.: R. Gunther, L. Diamond, *Species of Political Parties. A New Typology*, „Party Politics” 2003, Vol. 9, No. 2, s. 167–199; R. S. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy*, „Party Politics” 1995, Vol. 1, No. 1, s. 5–28; M. Duverger, *Political parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, New York–London–Sydney 1965; A. Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge 1988.

⁷ W artykule nie zajęto się zagadnieniem zarządzania dyscypliną partyjną i koniecznością głosowania w parlamencie przez działaczy partyjnych (posłów i senatorów), tak jak nakazuje partia.

⁸ Wspomniane zostaną także organy wykonawcze i uchwałodawcze, ponieważ często pełnią one w partiach zadania sędownicze i dyscyplinujące.

⁹ W niniejszym artykule wykorzystano następujące statuty: PiS – *Statut partii Prawo i Sprawiedliwość przyjęty podczas II Kongresu Prawa i Sprawiedliwości w Warszawie w dniu 26 września 2009 roku*, www.pis.org.pl; PO – *Statut Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej przyjęty 21 maja 2006 roku przez III Konwencję Krajową PO*; www.platforma.org/pl; Samoobrona – *Statut Samoobrony przyjęty 17 stycznia 2000 roku przez Kongres Krajowy, ze zmianami z czerwca 2000 roku*, www.samoobrona.org.pl; SLD – *Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Tekst ujednolicony ze zmianami*

Miejsce struktur porządku wewnętrznego w organizacjach partyjnych

Należy podkreślić, że większość analizowanych polskich partii politycznych ma strukturę czteroszczeblową, tak jak ma to miejsce w: PO, LPR, UP, SDPL i PiS¹⁰ (koło, powiat, województwo, władze krajowe). W PSL i SLD struktura organizacyjna formalnie jest pięcioszczeblowa (koło, gmina, powiat, województwo, władze krajowe). W Samoobronie i PD można mówić o trzech szczeblach (koło, województwo, władze krajowe). W większości analizowanych statutów pojawia się tendencja do odwzorowania w strukturze partii podziału terytorialnego kraju. Niektóre ugrupowania, przewidując problemy z budową struktury (PD, SDPL, Samoobrona) świadomie eliminują niektóre, najczęściej najniższe poziomy struktury, np. struktury gminne czy powiatowe. Łatwiej to zrozumieć, gdy spojrzysz się na „białe plamy” na mapie struktur w wielu miejscach kraju, nawet w najsilniejszych partiach.

Pierwszym aspektem analizowania struktur kontrolnych, dyscyplinarnych i sądowiczych jest określenie miejsca ich usytuowania na poszczególnych szczeblach struktur organizacyjnych partii, czyli stwierdzenie, czy występują one na poziomie: podstawowej jednostki organizacyjnej (koła), gminy, powiatu, województwa (regionu) oraz poziomu krajowego. Przy próbie odpowiedzi na to pytanie pojawia się problem hierarchiczności i zarazem powtarzalności struktur. Należy wtedy analizować struktury w kontekście podobieństwa, czy „są swoim lustrzanym odbiciem”. Chodzi o ich odwzorowanie w sensie odtwarzania podobnego schematu na wszystkich poziomach. Takie „lustrzane” rozwiązanie buduje „przejrzystość” struktur, zapewnia łatwość ich odtworzenia, ułatwia „odnalezienie się” członkom w partii. Zagadnienie to dotyczy także organów analizowanych w niniejszym artykule.

Analizowane organy można podzielić na trzy podstawowe kategorie:

- a) kontroli wewnętrznej – występują na trzech poziomach (powiatowym, wojewódzkim, krajowym) w: LPR, PiS, PD, SLD, SDPL, na dwóch w PSL, UP, PO (wojewódzkim i krajowym). W Samoobronie występuje tylko Krajowa Komisja Kontrolno-Rewizyjna o zmiennym składzie, powoływana zawsze od nowa do konkretnych spraw i przypadków. Na najniższym poziomie struktury partyjnej komisje rewizyjne występują tylko w PSL i PD. W Partii Demokratycznej powoływana jest Komisja Rewizyjna

uchwalonymi przez III Kongres SLD w dniach 18 i 19 grudnia 2004, www.sld.org.pl; LPR – Statut LPR przyjęty w dniu 5 maja 2001 roku na I Kongresie LPR, www.lpr.pl; PSL – Statut PSL – Nadzwyczajny IX Kongres PSL Warszawa 15 kwietnia 2007, www.psl.org.pl; SDPL – Statut Socjaldemokracji Polskiej z uwzględnieniem zmian dokonanych przez Konwent Krajowy SDPL na posiedzeniu 14 maja 2006 r., www.sdpl.org.pl; PD – Statut Partii Demokratycznej – demokracyi.pl uchwalony w dniu 7 maja 2005 roku ze zmianami uchwalonymi 4 marca 2006 roku, www.demokracyi.pl; UP – Statut Unii Pracy uchwalony w 1993 r. ze zmianami przyjętymi przez IV, V, VI, VII, VIII, IX, X i XII Kongres, www.uniapraczy.org.pl.

¹⁰ W PiS struktura czteroszczeblowa jest dość specyficznie pojmowana, komitety działają na szczeblu powiatu, a nie na terenie gminy ma jak to miejsce w pozostałych partiach o takiej strukturze. W PiS czteroszczeblowość jest rezultatem wprowadzenia szczebla okręgowego pomiędzy poziomem powiatowym a wojewódzkim.

- Koła¹¹. W PSL każda podstawowa jednostka organizacyjna jest zobowiązana do wyboru organu kontrolnego;
- b) rzecznicy dyscypliny – na szczeblu krajowym występują w UP, PSL, PO¹², SLD¹³, PiS oraz wojewódzkim w UP, SLD, PSL;
 - c) sądy koleżeńskie (czasami rolę tę pełnią organy wykonawcze) – na poziomie krajowym posiadają wszystkie partie. Dodatkowo, Samoobrona i LPR mają je na poziomie regionalnym/wojewódzkim. Takie hierarchiczne umiejscowienie powoduje, że członkowie kierują sprawy dyscyplinarne do sądu stopnia wojewódzkiego, a w razie potrzeby odwołują się do sądu wyższego rangą, tj. krajowego. Dwupoziomowość organów sądowniczych zapewnia lepszą wewnętrzną funkcjonalność i przejrzystość. Jednocześnie istnienie wyłącznie sądu krajowego nie oznacza braku zasady dwuinstancyjności, członkowie mają bowiem możliwość złożenia odwołania do innego organu krajowego, np. wykonawczego.

Organy kontroli wewnętrznej – komisje rewizyjne

Nazwa komisji rewizyjnej w przepisach statutowych uzupełniana jest podaniem szczebla, na którym działa, np. powiatowa komisja rewizyjna. W LPR i PSL na szczeblu krajowym występuje Główna Komisja Rewizyjna. W większości przypadków liczebność i skład osobowy tych organów jest określany i wybierany przez zjazdy delegatów. Zjazdy powiatowe wybierają powiatowe komisje, zjazdy wojewódzkie, komisje wojewódzkie, a kongresy¹⁴ – krajowe komisje rewizyjne. Komisje rewizyjne kół wybierane są przez walne zebrania tych kół. Odstępstwa występują w PSL i Samoobronie. W PSL Główną Komisję Rewizyjną wybierają zjazdy wojewódzkie, a ich skład akceptowany jest w głosowaniu jawnym przez Kongres. W Samoobronie Krajową Komisję Kontrolno-Rewizyjną powołuje Prezydium Rady Krajowej spośród swoich członków, każdorazowo do konkretnych spraw¹⁵. Podobnie przedstawia się kształtowanie komisji wojewódzkich. Wyjątkiem jest PiS, gdzie skład oraz zasady wyboru Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej nie zostały doprecyzowane. Powiatowe organy kontrolne (poza PSL i UP, w których czy-

¹¹ Na najniższym szczeblu nie są powoływane organy sądownicze ani kontrolne. Wyjątkiem jest Partia Demokratyczna, która przewiduje możliwość powołania Komisji Rewizyjnej, jeśli koło liczy co najmniej 50 osób.

¹² Zob.: *Uchwała nr 1/62/2006 Zarządu Krajowego Platformy Obywatelskiej z dnia 4 stycznia 2006 r. w sprawie utworzenia funkcji Rzecznika Dyscypliny Partyjnej*, www.platforma.org/pl/dokumenty/zarząd-krajowy/.

¹³ *Regulamin działania Rzeczników Dyscypliny Partyjnej*, www.sld.org.pl/partia/rzecznik_dyscypliny/regulamin_dzialania_rzecznikow_dyscypliny_partyjnej.htm.

¹⁴ O uprawnieniach kongresów zob.: K. Sobolewska-Mysłik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec, *Przewództwo w polskich partiach politycznych w świetle analizy struktury i charakteru naczelnych władz partyjnych*, [w:] *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, red. J. Sielski, M. Czerwiński, Toruń 2008, s. 117–119.

¹⁵ W Samoobronie złamano przepis powszechnie stosowany w partiach politycznych, mówiący o tym, że zasiadania w składzie komisji nie można łączyć z pełnieniem innych funkcji, szczególnie wykonawczych i uchwalodawczych na tym samym szczeblu organizacyjnym.

nią to zjazdy powiatowe) konstytuują przepisy statutów. Komisje rewizyjne posiadają daleko posuniętą samodzielność w zakresie kształtowania struktur wewnętrznych (władz), poza PSL i UP, w których zasady organizowania określono w statutach.

Liczba członków krajowych komisji rewizyjnych najczęściej określana jest w uchwałach kongresów, ale również za pomocą przepisów statutowych. Według tych ostatnich, liczba członków komisji krajowych wynosi od 5 (LPR) do 17 (UP), z kolei wojewódzkich od 3 (SDPL, LPR) do maksymalnie 16 osób (SLD).

Zadania komisji rewizyjnych w każdej partii są ukształtowane podobnie, „są swoim lustrzanym odbiciem”. „Lustrzane” rozwiązanie widoczne jest, gdy pionowo spojrzysz się na strukturę organizacyjną. Takie podejście pozwala mówić o homogeniczności struktur, czyli o podobnym ułożeniu konstrukcji struktury, w aspekcie analizowanych organów.

Podstawowe uprawnienia wszystkich komisji koncentrują się wokół kilku zasadniczych zadań:

- a) kontroli dokumentacji organizacyjnej i finansowej organów wykonawczych i uchwałodawczych w zakresie przestrzegania celowości, rzetelności, gospodarności zarządzania majątkiem i funduszami partii,
- b) sprawdzania realności wykonania instrukcji finansowych wydawanych przez organy wyższych instancji, głównie wojewódzkich i krajowych,
- c) przygotowywania sprawozdań i raportów na zjazdy delegatów,
- d) występowania do zjazdów z wnioskami o udzielenie lub nieudzielenie absolutorium ustępującym władzom oraz z wnioskami wynikającymi z ustaleń z przeprowadzonych kontroli.

Dodatkowe uprawnienia niektórych komisji skupione są na kilku sferach działalności:

- a) analizowania wykorzystania środków finansowych zgromadzonych na koncie Funduszu Wyborczego (SLD),
- b) występowania o uchylenie uchwał rad szczebla, na którym działają do organów wyższej instancji (UP),
- c) występowania o zwołanie Nadzwyczajnego Walnego Zebrania Członków (Delegatów) szczebla, na którym działają (LPR, UP),
- d) występowanie do Wojewódzkiego Sądu Koleżeńskiego o opinie w sprawach uchwał podejmowanych przez władze terenowe (UP).

Niektóre komisje krajowe rewizyjne ze względu na centralne usytuowanie w strukturze posiadają specyficzne uprawnienia:

- a) wnioskowania do Krajowego Sądu Koleżeńskiego o zawieszenie Rad Wojewódzkich, a do Rady Krajowej – o skrócenie ich kadencji jeśli uzasadniają to wyniki kontroli (UP),
- b) rozpatrywania odwołań od decyzji Zarządu Głównego o zawieszeniu lub wykluczeniu członka (LPR),
- c) koordynowania, kontrolowania działalności komisji rewizyjnych stopni niższych (PD, SLD),
- d) rozstrzygania o ważności uchwał władz statutowych, jeśli naruszają one przepisy Statutu (PSL),

e) występowanie do przewodniczącego partii o zwołanie Rady Krajowej oraz Zarządu Krajowego z wnioskiem o zwołanie Konwencji (PO).

Komisje rewizyjne zajmują się wypełnianiem wyżej wymienionych zadań uwzględniając postanowienia statutów, regulaminów wewnętrznych, ordynacji wyborczych oraz uchwał organów partyjnych. Komisje przeprowadzają kontrolę i nadzór działalności organów z tego samego szczebla. Jeśli brak jest komisji na jakimś szczeblu, wtedy do kontroli i nadzoru zobowiązana jest komisja ze szczebla wyższego.

Rzecznicy dyscypliny – organy pomocnicze w utrzymaniu dyscypliny

Poziom struktury, na którym działa rzecznik (krajowy lub wojewódzki) nie wpływa na charakter jego uprawnień i zadań. Ich przegląd pozwala przedstawić trzy podstawowe modele rzeczników w polskich partiach politycznych. W praktyce partyjnej występują one najczęściej w postaci mieszanej:

- a) rzecznik „kontroler” – zajmuje się monitorowaniem niezgodnych ze statutem lub prawem nieetycznych zachowań członków oraz składaniem do odpowiednich organów wniosków o wszczęcie postępowania w sprawach, w których członkowie postępują nieetycznie (PO, PSL, SLD, PiS),
- b) rzecznik „prokurator” – zajmuje się prowadzeniem postępowania przygotowawczego w sprawach dyscyplinarnych w stosunku do członków; czyni to z inicjatywy własnej, członków lub innych organów partii (UP, SLD, PiS) oraz jest oskarżycielem przed sądami partyjnymi i Komisją Etyki (SLD),
- c) rzecznik „sędzia” – zajmuje się zawieszaniem działaczy partyjnych, orzeka utratę praw (czynne i bierne prawo wyborcze) oraz zakaz ubiegania się z rekomendacji partii o mandat w organach władzy publicznej oraz korzystania z jej poparcia w kampaniach wyborczych członków; czyni to, gdy członkowie np. zalegają ze składkami; utratę praw rzecznik stwierdza w formie pisemnej po przeprowadzeniu postępowania, gdy składki zostają uregulowane rzecznik uchyla decyzję, od decyzji o zawieszeniu przysługuje odwołanie do właściwego sądu (SLD).

Najbardziej rozbudowane kompetencje posiadają rzecznicy dyscypliny partyjnej w SLD. Realizują oni wszystkie wymienione zadania. Wyjątkowe usytuowanie strukturalne i zadaniowe ma rzecznik w PiS, który wszczyna postępowanie dyscyplinarne wobec członków partyjnych na wniosek innych. Jego zadaniem jest ustalenie, czy i w jakich okolicznościach osoba obwiniona dopuściła się przewinień dyscyplinarnych.

Krajowego Rzecznika Dyscyplinarnego PO powołuje i odwołuje na wniosek przewodniczącego PO Zarząd Krajowy. W UP wybierany jest przez Radę Krajową z grona jej członków, w PiS Komitet Polityczny na wniosek prezesa PiS, w PSL i SLD¹⁶ rzeczników dyscyplinarnych powołują i odwołuje Rada Naczelna oraz Rada Krajowa. Z kolei na szczeblu wojewódzkim rzecznik wybierany jest z grona członków Rady Wojewódzkiej (UP, SLD) oraz Zarządu Wojewódzkiego (PSL).

¹⁶ Zob.: L. Nikolski, *Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej na tle statutów innych polskich partii*, materiał powielany.

Sądy koleżeńskie – podstawowe organy sędownicze

Podstawową kompetencją sądów jest rozstrzygnięcie sporów między członkami w partii, członkami a władzami partii oraz prowadzenie postępowań dyscyplinarnych wobec członków. Sądy rozpatrują zarzuty wysunięte przeciwko członkom partii. Ponadto zajmują się rozstrzygnięciem sporów kompetencyjnych między poszczególnymi władzami, wyrażaniem opinii na temat uchwał terenowych władz wykonawczych, rozpatrywaniem odwołań od uchwał kół w sprawach wykreślenia członka, orzekaniem o zgodności organów niższego szczebla z prawem i statutem, ustalaniem wykładni statutu obowiązującej dla wszystkich członków i władz, zawieszaniem podstawowych jednostek organizacyjnych oraz ich zarządów (UP). Sądy krajowe rozpatrują odwołania od uchwał wojewódzkich sądów lub organów wykonawczych zapadłych w I instancji. Opracowują projekty i regulaminy działania sądów koleżeńskich, określają właściwość sądów w przypadkach wątpliwych (PO, PD). Zajmują się również uchwalaniem standardów postępowania członków. Sąd krajowy ma także obowiązek prowadzenia regionalnego rejestru ukaranych członków (PO).

Członek partii politycznej może być ukarany za nieprzestrzeganie postanowień statutu, niestosowanie się do obowiązków członkowskich, uchwał, regulaminów, deklaracji władz partii, za postępowanie w sposób sprzeczny z programem partii, niedochowanie przyjętych wobec partii zobowiązań. Do karanych czynów należy zaleganie w płaceniu składek członkowskich. Ponadto kary mogą być wymierzane za dopuszczenie się czynów nieetycznych, hańbiących i działających na szkodę partii; za popełnienie przestępstw stwierdzonych prawomocnym wyrokiem sądu. Czyny, za które w partiach można stosować sankcje są podobne.

Liczba członków sądów koleżeńskich określona jest w statutach lub w uchwałach delegatów na zjazdach członków. Składy sądów koleżeńskich liczą od 3 (SDPL, LPR) do maksymalnie 16 członków (PO). Skład sądów na szczeblu krajowym wybierany jest przez kongresy w: PSL, PO, SDPL, SLD, PiS, PD. W UP Krajowy Sąd Koleżeński wybierany jest przez Walne Zebrania Członków Województwa (po jednej osobie), a Kongres Krajowy wybiera przewodniczącego Sądu. W Samoobronie Krajowy Sąd Koleżeński wybierany jest spośród jej członków każdorazowo do konkretnej sprawy przez Prezydium Rady Krajowej. Z kolei w LPR Sąd Organizacyjny (nazwa sądu koleżeńkiego) wybiera Krajowa Rada Polityczna. Składy sądów wojewódzkich są wybierane przez zjazdy wojewódzkie. Wymienione organy dowolnie kształtują swoją strukturę wewnętrzną. Jedynie w PSL zaznaczono, że sądy wybierają swoje prezydium, które organizują pracę.

Wydaje się, że zasada trójpodziału władzy stosowana powszechnie w państwach o ustrojach demokratycznych powinna mieć także zastosowanie w organach partyjnych. Przyczynia się ona bowiem do zmniejszenia prawdopodobieństwa pojawienia się np. przywództwa wodzowskiego w organizacjach politycznych. Konsekwencją jej stosowania jest dokładne rozdzielenie w partii władzy wykonawczej, ustawodawczej i sędowniczej, co ogranicza zgromadzenie władzy w jednym ręku, a tym samym gwarantuje niezależność ich funkcjonowania oraz zapewnia wzajemne oddziaływanie i kontrolowanie. Uwzględniając trójpodział władzy należy podkreślić, że stosowane w polskich partiach rozwiązania statutowe nie zawsze tę zasadę stosują, co jest szczególnie wi-

doczne w przypadku analizowanych organów sądowniczych. Uprawnienia sądownicze posiadają również organy wykonawcze (wszystkie partie) oraz uchwałodawcze (SDPL). Charakterystyczne jest przypisanie uprawnień judykatury egzekutywie, przede wszystkim zarządom krajowym partii, a w niektórych przypadkach także zarządom wojewódzkim (SDPL). W polskich partiach istnieją trzy sposoby wymierzania kar ze względu na organ orzekający kary:

- a) karanie wyłącznie przez organy sądownicze (Samoobrona¹⁷),
- b) karanie przez organy sądownicze i wykonawcze (SLD, UP¹⁸, PO, PSL, UP, PIS, PD, LPR),
- c) karanie przez organy sądownicze, wykonawcze i uchwałodawcze (SDPL).

Postępowanie przed organami posiadającymi uprawnienia sądowe

Postępowanie przed sądami czy organami wykonawczymi, które stosują kary jest wszczynane na wniosek zainteresowanych stron, członków, organów partyjnych, upoważnionych do tego przez przepisy statutowe. Postępowanie wszczynane jest przez właściwego, jeżeli taki istnieje w partii, rzecznika dyscypliny.

Organ wykonawczy rozpatrujące sprawy dyscyplinarne podejmuje decyzję przy udziale przynajmniej połowy ich członków. Sądy rozpatrują sprawy w większości przypadków w całym swoim statutowym składzie członków. W UP i PSL sądy rozstrzygają sprawy w co najmniej 5-osobowym składzie. W postępowaniu, obok członków sądu i obwinionego często biorą udział rzecznicy dyscypliny.

Postępowanie w partii najczęściej toczy się w trybie dwuinstancyjnym lub trzyinstancyjnym (istnieje taka możliwość w LPR) oraz jednoinstancyjnym Samoobrona oraz LPR (w przypadku Sądu Organizacyjnego¹⁹). W pierwszej instancji postępowanie rozpoczyna się w organie wykonawczym, zazwyczaj na poziomie krajowym, potem jest odwołanie do krajowego organu sądowniczego. Procedury postępowania przed sądami i organami wykonawczymi przedstawiają się następująco:

- a) LPR – Zarząd Okręgu lub Zarząd Główny (skreśla, zawiesza, wyklucza); od decyzji Zarządu Okręgu przysługuje odwołanie do Zarządu Głównego, od uchwały Zarządu Głównego przysługuje odwołanie do Główniej Komisji Rewizyjnej w ciągu 14 dni od daty doręczenia; obok tego postępowania w strukturze partyjnej występuje jednoinstancyjny Sąd Organizacyjny, który rozpatruje spory między członkami;
- b) PD – Krajowy Zarząd Partii (zawiesza). Zawieszenie jest przekazywane do Regionalnego lub Krajowego Sądu Koleżeńskiego, sądy rozpatrują inne sprawy; od decyzji Sądu Regionalnego można się odwołać do Sądu Krajowego;

¹⁷ Samoobrona posiada Krajowy Sąd Koleżeński, ale powoływany on jest doraźnie, z członków Prezydium Rady Krajowej. Organ ten nie ma żadnych szczegółowych regulacji statutowych.

¹⁸ Zgodnie ze Statutem UP, członkowie mogą być karani decyzją sądu koleżeńskiego, z drugiej strony statut dopuszcza także zawieszenie i wykreślenie członka przez inne organy.

¹⁹ W LPR mogą występować dwie ścieżki postępowania: jedna dyscyplinarna i sądownicza realizowana przez organy wykonawcze, a druga w Sądzie Organizacyjnym.

- c) PiS – Prezes PiS (zawiesza²⁰), Komitet Polityczny zawiesza władze terenowe i członków lub zakazuje pełnienia funkcji na wniosek innych organów; od orzeczenia członków może się odwołać (w ciągu 7 dni) do Koleżeńskiego Sądu Dyscyplinarnego; Sąd ten rozpatruje sprawę w ciągu 30 dni od wpłynięcia odwołania, orzeczenie Sądu ma charakter ostateczny;
- d) PO – Zarząd Krajowy (wyklucza²¹, zawiesza²²); od decyzji można się odwołać do Krajowego Sądu Koleżeńskiego, w terminie 14 dni, odwołanie nie wstrzymuje wykonania zaskarżonej decyzji, karać może także Regionalny Sąd Koleżeński; gdy ukaranie dotyczy członka Rady Krajowej lub Rady Regionu, Sąd Regionalny przekazuje wniosek do Krajowego Sądu. Orzeczenie Sądu Krajowego jest ostateczne²³;
- e) PSL – Zarząd Koła lub Zarząd Gminny (skreśla), od uchwały tych organów przysługuje odwołanie do Wojewódzkiego Sądu Koleżeńskiego w terminie 1 miesiąca; karze także Wojewódzki Sąd Koleżeński, odwołanie od jego decyzji rozpatruje Główny Sąd Koleżeński w ciągu 6 miesięcy; Główny Sąd jest właściwy jako pierwsza instancja w sprawach członków władz i organów naczelnych, orzeczenie tego sądu jest prawomocne;
- f) Samoobrona – Krajowy Sąd Koleżeński (karze), brak w statucie procedur sądowniczych w tym odwoławczych;
- g) SDPL – Zarząd Krajowy i Zarząd Wojewódzki (zawieszają); Konwent Krajowy może także zawiesić członka Rady Politycznej, większością dwóch trzecich głosów ustawowego składu. od decyzji można się odwołać do właściwego sądu partyjnego, wojewódzkiego a członek Rady Krajowej do Sądu Krajowego, w terminie 14 dni; od decyzji sądu wojewódzkiego przysługuje odwołanie do Sądu Krajowego w ciągu 14 dni, decyzja Sądu Krajowego jest ostateczna;
- h) SLD – koła i zarządy (skreślają, upominają), Zarząd Krajowy, Rzecznik (zawieszają); od uchwał członkowi przysługuje prawo odwołania do Wojewódzkiego Sądu Partyjnego, w terminie miesiąca, jego orzeczenie jest ostateczne; od uchwał Zarządu

²⁰ W obecnie obowiązującym Statucie PiS mówi o tym art. 7 ust. 2. Prezes PiS może wydać postanowienie o zawieszeniu członka w związku z uzasadnionym przypuszczeniem, że naraził on dobre imię lub działał na szkodę PiS. W szczególności po wszczęciu przeciw niemu postępowania dyscyplinarnego – do czasu rozpoznania sprawy przez Koleżeński Sąd Dyscyplinarny lub do czasu wyjaśnienia sprawy będącej przyczyną zawieszenia. W Statucie PiS przyjętym podczas II Kongresu PiS w Łodzi 3 czerwca 2006 r., regulował to artykuł 29. Działając na jego mocy, 16 listopada 2007 r. prezes partii Jarosław Kaczyński zawiesił w prawach członków trzy osoby. Cała sprawa była tym bardziej znamienna, że zawieszenie dotyczyło byłych wiceprezesów partii, którzy dwa tygodnie wcześniej ustąpili ze swoich stanowisk na znak protestu przeciwko „wodzowskim metodom kierowania partią”. Zawieszane wówczas osoby to: Ludwik Dorn, Kazimierz Ujazdowski i Paweł Zalewski. Zob.: W. Załuska, *Prezes PiS: teraz wariant siłowy?*, „Gazeta Wyborcza”, 19 listopada 2007, s. 7.

²¹ Zob.: *Uchwała nr 7/198/2009 Zarządu Krajowego PO z dnia 20 lutego 2009 w sprawie wykluczenia Jarosława Szostka z Platformy Obywatelskiej RP*, www.platforma.org/pl/dokumenty/zarząd-krajowy.

²² Zob.: *Uchwała nr 24/163/2007 Zarządu Krajowego Platformy Obywatelskiej RP z dnia 25 czerwca 2007 r. w sprawie zawieszenia w prawach członkowskich Pana Marka Ignora oraz Uchwała nr 7/198/2009 Zarządu Krajowego PO z dnia 20 lutego 2009 w sprawie wykluczenia z Platformy Obywatelskiej RP*, www.platforma.org/pl/dokumenty/zarząd-krajowy.

²³ *Regulamin działania Sądów Koleżeńskich PO RP*, www.platforma.org/pl/dokumenty/rada-krajowa.

Krajowego i Wojewódzkiego Sądu Partyjnego przysługuje odwołanie do Krajowego Sądu Partyjnego, orzeczenie Sądu Krajowego jest ostateczne (SLD)²⁴;

- i) UP – Zarząd Koła, Rada Powiatowa lub Wojewódzka (wykreśla); władze wykonawcze kierując sprawę przeciwko członkowi do sądu koleżeńkiego, mogą podjąć uchwałę zawieszającą członka do chwili rozpoczęcia postępowania, poza tym członkowie mogą być karani jedynie decyzją sądu koleżeńkiego; od wyroku Wojewódzkiego Sądu Koleżeńkiego członek może się odwołać do Krajowego Sądu w ciągu 2 tygodni, ten ma rozpatrzyć sprawę w ciągu 6 tygodni od daty jej wniesienia.

W większości polskich partii politycznych karaniem zajmują się organy władzy wykonawczej oraz władzy sądowniczej przez dopuszczenie odwołań do organu władzy sądowniczej (SLD, SDPL, PO, PSL, UP, PiS). Spory rozstrzygane przez sądy wojewódzkie mogą być kontynuowane przed sądami krajowymi jako odwoławczymi. Większość partii dokładanie doprecyzowała terminy, których należy przestrzegać, aby odwołania były skuteczne.

Zestaw kar możliwych do orzekania

Pozbawienie członkostwa²⁵ jest najbardziej dotkliwą karą dla członka partii, ale nie jedyną. Wśród kar stosowanych wobec członków można wyróżnić:

- a) wykluczenie z partii (stосуje się także inne określenia takiego działania wobec członka), to podstawowa kara, stosowana we wszystkich partiach,
- b) zawieszenie czasowe w prawach członka, występuje w niektórych partiach, najczęściej określono okres, na który członek może być zawieszony (PD, PO, PSL, UP, SDPL, PiS),
- c) odwołanie z pełnionej funkcji w partii²⁶ lub zakaz pełnienia wszystkich funkcji w partii (SLD, SDPL, PD, PiS, UP),
- d) nagana (PSL, UP, PiS, PO, SLD, SDPL, PD),
- e) upomnienie (PSL, UP, PiS, PO, SLD, SDPL).

We wszystkich partiach, poza Samoobroną, członek może zostać zawieszony przez uprawniony organ statutowy partii. W większości przypadków zawieszenie dokonane przez partię funkcjonuje jako sankcja, nawet jeśli jest to tylko wprowadzenie członka w „stan pośredni” pomiędzy posiadaniem członkostwa a wyrzuceniem. W partiach, w których nie nazwano zawieszenia sankcją, praktyka wskazuje, że nią jest (poza zawieszeniem członkostwa przez samego członka). Stosowane w statutach zawieszenie w większości przypadków może pełnić funkcje:

²⁴ Zob.: *Regulamin sądów partyjnych SLD*, www.sld.org.pl/partia/krajowy_sad_partyjny/regulamin_sado_partyjnych_sld.htm.

²⁵ O sankcjach stosowanych wobec członków w polskich partiach, zob.: K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec, *Członkostwo w polskich partiach politycznych*, „Politeja” 2008, nr 2 (8), s. 437–460.

²⁶ W statutach niektórych partii nie sformułowano wprost kary odwołania z pełnionej funkcji, jednak wynika ona z zawieszenia w prawach członka. Sytuacja taka wystąpiła w PD, PO i PSL.

- a) wprowadzenie członka w „stan przejściowy”, między byciem członkiem a wyrzuceniem występuje najczęściej w czasie pomiędzy podejrzeniem o naruszenie zasad partii, narażeniem jej dobrego imienia a podjęciem w tej sprawie decyzji przez właściwy organ sędowniczy partii; w „uzasadnionych przypadkach”, sprawa kierowana jest wówczas do sądu partyjnego (SLD, SDPL, PD, PO, PiS); zawieszenie może trwać do 3 miesięcy, jeśli sąd wyda orzeczenie wcześniej, zawieszenie ustaje z dniem uprawomocnienia się tego orzeczenia (SLD, PD), a w SDPL do 6 miesięcy w PO; w uzasadnionych przypadkach Zarząd Krajowy PO może podjąć w stosunku do członka, przeciwko któremu został skierowany wniosek o ukaranie do sądu koleżeńskiego, decyzję o tymczasowym zawieszeniu w prawach, do czasu wydania prawomocnego wyroku przez sąd koleżeński; tymczasowe zawieszenie w PO trwa nie dłużej niż 3 miesiące;
- b) zawieszenie jako orzeczona kara przez organ partyjny, najczęściej sędowniczy (PSL, PO, PD, LPR²⁷); w PO okres zawieszenia trwa od 6 miesięcy do 2 lat;
- c) zawieszenie jako „przygotowanie” członka do wyrzucenia (PD), stan ten może trwać od daty ogłoszenia sankcji o wykluczeniu aż do momentu uprawomocnienia się decyzji sądu o wykluczeniu z partii.

Rodzaj zawieszenia członka wpływa także na jego status w partii po orzeczeniu tej sankcji, przy czym w SDPL i w Samoobronie status ten nie został określony. Wprowadzenie członka w stan przejściowy powoduje: utratę pełnionych w partii funkcji i utratę praw wyborczych w partii (SDPL), zwolnienie z uczestnictwa w pracach koła (PD). W SLD występuje utrata biernego i czynnego prawa wyborczego oraz zakaz ubiegania się z rekomendacji partii o mandat w organach władzy publicznej oraz zawieszenie pełnionych funkcji. Ponowne nabycie członkostwa następuje po 6 miesiącach od ustania zawieszenia, na wniosek zainteresowanego. Sąd wojewódzki może skrócić ten okres, zawieszenie nie wyklucza możliwości postępowania przed sądami partyjnymi. W PO tymczasowe zawieszenie w prawach członka oznacza zawieszenie pełnionych funkcji w partii, jednak przez okres nie dłuższy niż 3 miesiące. W przypadku zawieszenia jako kary orzeczonej przez organ partyjny, następuje utrata praw i obowiązków partyjnych na czas zawieszenia (PSL, LPR²⁸). W PO powoduje wygaśnięcie mandatu członka władz PO, utratę pełnionych w partii funkcji oraz utratę biernego i czynnego prawa wyborczego w strukturze partyjnej. Zawieszenie jako sposób „przygotowania” członka do wyrzucenia pociąga za sobą utratę praw członka oraz członkostwa we władzach partii (PD).

Zawieszenie członkostwa może nastąpić także z woli członka. Praktyka ta wydaje się mieć ogromne znaczenie, stwarza bowiem możliwość czasowego „odpoczynku” od pracy na rzecz partii. Zawieszenie dokonuje się na ogół poprzez złożenie umotywowanego wniosku do odpowiedniego organu partii i jest stosowane w PO, SLD, PD²⁹, PiS,

²⁷ W LPR decyzję o zawieszeniu podejmuje organ władzy wykonawczej. W przypadku członków zwyczajnych czyni to Zarząd Główny, a członków uczestników – Zarząd Okręgu.

²⁸ W LPR istnieje dwupoziomowy lub szczeblowy, model członkostwa: członek uczestnik i członek zwyczajny. Na poziomie pierwszym członek uzyskuje część praw, na drugim – wszystkie. W LPR prawo wybierania i bycia wybieranym do władz partii wszystkich szczebli przyznano wyłącznie członkom zwyczajnym. Członkowie uczestnicy mogą wybierać i być wybierani do struktur terenowych poza władzami naczelnymi Ligi.

²⁹ W PD organem, który dokonuje formalnego zawieszenia na wniosek członka, oprócz Zarządu koła, może być Zarząd Regionu.

LPR, PSL. Wśród powodów zawieszenia członkostwa z woli członka pojawia się na ogół: objęcie stanowiska lub funkcji publicznej, z którymi związana jest konieczność zawieszenia członkostwa w partii politycznej, ale także inne „ważne powody”. Pierwsza ze wspomnianych przyczyn wymieniona została w statutach PO, PSL, PiS i LPR, przy czym w tej ostatniej jako jedyna możliwa; druga w PO, PSL oraz PD i SLD. W Statucie Platformy dodano „ważne przyczyny osobiste”³⁰, w pozostałych nie ma takiego określenia. Przypuszczać należy, że zawieszenie członkostwa przez członka SLD czy PD z powodu objęcia funkcji publicznej, z którą nie można łączyć członkostwa w partii również jest możliwe. Pomimo, że nie precyzują tego *expressis verbis* statuty tych partii, trudno nie uznać takiej przesłanki za „ważny powód”. W statutach pozostałych partii nie określono powodów zwieszenia z woli członka.

W praktyce instytucja dobrowolnego zawieszenia członkostwa na wniosek członka może znaleźć zastosowanie również w sytuacji, gdy ciężą na nim zarzuty mogące prowadzić do wykluczenia z partii. Aby temu zapobiec członek zawiesza swoje członkostwo do czasu wyjaśnienia sprawy i oczyszczenia się z zarzutów³¹.

Warto również wymienić powody zastosowania najwyższej kary, jaką jest dla każdego działacza partyjnego pozbawienie członkostwa. Przepisy statutowe różnie nazywają taką sankcją wobec członka partii: wykluczenie (PSL, UP, Samoobrona, PO, SLD, SDPL, LPR, PD, PiS), wykluczenie na mocy statutu (PSL), skreślenie (PSL, PiS, LPR, SLD), wykreślenie (UP, PO, PD).

Czyni, które skutkują pozbawieniem członkostwa dzielą się na kilka podstawowych kategorii:

- a) czyny naruszające polski porządek prawny – pozbawienie członkostwa następuje w wyniku wyroku sądu powszechnego za przestępstwo z winy umyślnej, ścigane z oskarżenia publicznego oraz na skutek utraty pełnej zdolności do czynności prawnych, praw publicznych lub obywatelstwa polskiego (SDPL, PO, PSL, LPR); w PO, gdy członek został pozbawiony praw wyborczych orzeczeniem Trybunału Stanu, gdy toczy się postępowanie przed Sądem Lustracyjnym, a także gdy został prawomoc-

³⁰ W PO zawieszenie członkostwa na wniosek członka nie może trwać dłużej niż 3 miesiące. Po tym terminie Zarząd koła wykreśla członka z rejestru, zawiadamiając o tym Zarząd regionu. Na wniosek zainteresowanego, z chwilą ustania przyczyn zawieszenia, Zarząd koła przywraca jego członkostwo, zawiadamiając o tym Zarząd Regionu.

³¹ Z sytuacją taką miano do czynienia w strukturach PO. W maju 2009 r. ujawniono, że dwaj działacze małopolskiej Platformy – starosta powiatu krakowskiego Józef Krzyworzeka i szef krakowskiej PO radny Paweł Sularz, pracowali dla firmy podejrzanej o wyprowadzanie pieniędzy z Kraków Business Parku. Pierwszy dobrowolnie zawiesił swoje członkostwo i oddał się do dyspozycji PO zatrzymując członkostwo w partii. Wyjaśnienia Pawła Sularza przed Zarządem Regionu uznano za niewystarczające i zasugerowano mu zawieszenie członkostwa, a ponieważ odmówił, sprawę przekazano Zarządowi Krajowemu. Ten zaś jednogłośnie podjął decyzję o wykluczeniu go z partii. Z wypowiedzi prasowych działaczy PO wynika, że gdyby Sularz dobrowolnie zawiesił swoje członkostwo do czasu wyjaśnienia sprawy, uniknąłby wykluczenia z partii. Zob.: M. Paluch, *Starosta usłyszał zarzuty*, www.polskatimes.pl, 26 maja 2009; J. Sidorowicz, D. Maciejasz, *Sprawę Sularza rozstrzygną w Warszawie*, www.gazeta.pl, 18 maja 2009; D. Maciejasz, *Paweł Sularz usunięty z PO*, www.gazeta.pl, 21 maja 2009; K. Sakowski, *Paweł Sularz nie jest już członkiem Platformy Obywatelskiej*, www.polskatimes.pl, 22 maja 2009; jr//kdj, *Szef krakowskiej PO wyrzucony z partii*, www.tvn24.pl, 21 maja 2009, PAP.

- nie skazany na bezwzględną karę pozbawienia wolności oraz ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo;
- b) czyny naruszające statut i program partii – czyny te nie są doprecyzowane, pozbawienie członkostwa może nastąpić z: powodu niespełniania warunków stawianych członkom (PD), za rażące naruszenie zasad statutowych, regulaminów i obowiązków, które uniemożliwia bądź zagraża realizacji celów programowych lub linii politycznej (PiS, UP, LPR, Samoobrona); wykluczenie może dotknąć tych, którzy podważają jedność partii (Samoobrona) oraz za niedopełnienie obowiązków organizacyjnych (UP, PiS, LPR, PSL);
- c) czyny uważane za złamanie lojalności politycznej przez członka wobec własnej struktury i programu – każde działanie niosące przesłanki „zdrady” politycznej jest karane sankcją pozbawienia członkostwa³²; postępuje się tak w przypadku naruszenia uchwał o utworzeniu koalicji, zmiany przynależności klubowej (PSL), działania w imieniu komisytu wyborczego lub koalicyjnego bez upoważnień (PiS), kandydowania z list innych partii bez zgody partii (PSL), najbardziej oczywistym czynem jest wstąpienie do innej partii (SDPL, PO), a mniej jednoznacznym rażące szkodenie interesom partii (UP);
- d) niepłacenie składek – we wszystkich partiach powoduje ono pozbawienie członkostwa, okres niepłacenia składek, za który można otrzymać taką sankcję wynosi średnio od 3 miesięcy (UP) do 12 miesięcy (Samoobrona), najczęściej podawany jest okres 6 miesięcy.

Czasami trudno jednoznacznie określić, które czyny mogą doprowadzić do usunięcia członka z partii (np. zarzuty hańbiące w UP), gdyż przepisy często posiadają charakter bardzo ogólny. W praktyce charakter popełnionych czynów oraz ich „medialna polityczna szkodliwość dla partii” wpływa na orzecznictwo organów podejmujących decyzje w sprawie nałożenia kary pozbawienia członkostwa.

Podsumowanie

Struktury porządku wewnętrznego zajmują w partiach ważną, choć często niedocenianą rolę. Nie wywołują one większego zainteresowania ani u badaczy partii politycznych, ani wśród samych działaczy politycznych. W praktyce działanie w tych organach proponowane jest osobom, których partia chce się pozbyć, pozbawić wpływu lub „wynagrodzić” bo zabrakło miejsca w innych ważniejszych organach³³. Często miejsca w tych strukturach zajmują działacze z tzw. łapanki, chcących bowiem pracować w tych organach najczęściej brakuje.

³² Poza Samoobroną partie nie dopuszczają członkostwa w innych ugrupowaniach. Mówi o tym rozdz. 3 pkt 2 Statutu tej partii: „Możliwa jest przynależność do innych partii, jak i wchodzenie w struktury «Samoobrony RP» innych partii, organizacji związkowych i społecznych. Zasady ich przynależności określać będzie każdorazowo Prezydium Rady Krajowej «Samoobrona RP»”.

³³ Wniosek sformułowany przez autora na podstawie obserwacji działania partii politycznych: Ruchu Stulecia (1995–2001), Stronnictwa Konserwatywno-Ludowego (1997–2000) oraz Platformy Obywatelskiej RP (2001–2009).

Z drugiej strony analizowane organy mocno wpisują się w strategię zarządzania dyscypliną w partii politycznej. To właśnie za pomocą narzędzi dyscyplinujących tych organów w jakiejś części realizowany jest proces kierowania działaczami partyjnymi w celu osiągnięcia wspólnych korzyści i celów politycznych. Schemat funkcjonowania każdego członka w partii jest jasny i powszechnie akceptowany. Jeśli pracuje dobrze dla partii jest wynagradzany, awansowany w strukturze. Jeśli pracuje źle, nie wypełnia podstawowych obowiązków, działa na szkodę partii jest stosowane wobec niego postępowanie dyscyplinarne, a następnie jest karany. Właściwa jednolitość, oczywistość, powtarzalność procedur dyscyplinarnych pozwala w dużej mierze kształtować zachowania działaczy partyjnych. W partii politycznej w celu wymuszenia u członków pożądanego postępowania, działanie za pomocą nakazu i sankcji jest czasami niezbędne. Ponieważ zadaniem takiego postępowania jest także kreowanie postaw i budowanie świadomości organizacyjnej.

Podsumowując, należy stwierdzić, że na podstawie analizowanych usytuowań organów, nie można mówić uniwersalnym wzorze czy modelu rozmieszczenia władzy organów porządku wewnętrznego³⁴. Rozmieszczenie organów, może być z kolei jednym ze wskaźników stopnia centralizacji w partii. Umieszczenie organów tylko na szczeblu krajowym wskazuje na pojawienie się centralizacji, a występowanie widocznej w strukturze dwuinstancyjności, np. w przypadku sądów koleżeńskich, może wskazywać na decentralizację. Członek partii bez czytania statutu powinien wiedzieć, że w jego partii istnieje możliwość odwołania się, np. od decyzji sądu wojewódzkiego do sądu krajowego. Z kolei „schodzenie” z omawianymi organami w strukturze partyjnej coraz niżej, projektowanie tych organów na coraz niższym poziomie struktury, tworzy w partiach większą pulę miejsc funkcyjnych, które w jakiejś mierze tworzą szansę wejścia w zarządzanie strukturą większej liczbie członków, a tym samym „uczają” funkcjonowania w partii większą grupę osób.

W większości polskich partii politycznych organy kontrolne: komisje rewizyjne i sądy koleżeńskie mają charakter powtarzalny. Potwierdzenie tezy o powtarzalności organów staje się możliwe dopiero po dokładnym przeanalizowaniu uprawnień i ich organizacji wewnętrznej.

Charakterystyczną cechą polskich partii politycznych jest też oddanie części zadań sędziowskich organom wykonawczym, co w istotny sposób zwiększa znaczenie tych organów w partii. Rozwiązanie to można uznać za jedną z podstawowych „zasad filozoficznych” dotyczących budowy struktury partyjnej gdyż z punktu widzenia skuteczności działania, szybkie zawieszenie czy wydalenie działacza przez zarząd partii, może także posiadać wartość medialną w bieżącej polityce.

³⁴ Żadnych wskazówek nie daje również Ustawa o partiach politycznych z 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2001 r. Nr 79, poz. 857; Dz.U. 2001 r. Nr 154, poz. 1802; Dz.U. 2002 r. Nr 127, poz. 1089; Dz.U. 2003 r. Nr 57, poz. 507; Dz.U. 2004 r. Nr 25, poz. 219; Dz.U. 2004 r. Nr 273, poz. 2703; Dz.U. 2005 r. Nr 167, poz. 1398; Dz.U. 2008 r. Nr 171, poz. 1056).